

Τραγωδία ὀνομαζομένη

ΕΥΓΕΝΑ

τοῦ Κῦρ Θεοδώρου Μοντσελέζε

1646

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ MARIO VITTI

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ GIUSEPPE SPADARO

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΟΔΥΣΣΕΑΣ

A

1. Θ. Μοντσελέζε

Ἀφιέρωση καὶ "Ἐπόθεση" τῆς *Εὐβίνας*
ὅπως ἐμφανίζονται στὸ ἔντυπο τοῦ 1646.

Τοῖς ἀναγινώσκουσι χαίρειν. —

Ἡ παροῦσα Τραγωδία ὀνομαζόμενη Εὐβιένα εἶναι ποίημα τοῦ Κυροῦ Θεοδώρου Μοντζελέζε. Τὴν ὁποίαν διὰ εὐλάβειαν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἔκαμε. Διατί, ὡσάν μεσίτρια καὶ ἐλεημονήτρια τῶν πιστευόντων καὶ καλούντων αὐτήν, καὶ μάλιστα τῶν εὐλαβουμένων, εὐρίσκεται. Ἐτῆ καὶ εἰς τὴν παρὸν Τραγωδίαν ἀκούσει θέλετε τὸ μέγιστον θαῦμα ὅπου ἡ Κυρία μας ἔκαμε. Χαρίζοντας τῆς τοῦ Ῥηγὸς θυγατρὸς τὰς χεῖρας ὅπου ἀδίκως τῆς ἔκοψαν. Καὶ διὰ τὴν μὴ εἶναι ἡ τοιαύτη πολυδιήγητος καὶ πολυθαύμαστος διήγησις ἀφανισμένη, εἰς τὸ φῶς μεῖς ἰδίαν αὐτοῦ δαπάνην ὁ αὐτὸς Θεόδωρος τὴν ἐχάρισε. Δίδοντας τὴν τοῦ Κυρίου Ἀντωνίου Ἰουλιανοῦ Τυπογράφου τῶν Γραικῶν, καὶ ταύτην ἐτύπωσε. Παρακαλῶ τὴν αὐθεντίαν σας μετὰ πάσης χαρᾶς τὴν καθαρὰν ἀγάπην αὐτοῦ δέξασθε. Μετὰ τὸ νὰ λάβετε αὐτήν, καὶ λαμβάνοντάς τὴν καλῶς ἀναγνώσετε, καὶ ἀναγνώνοντας τὴν τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον εἰς τὸν παρόντα βίον, καὶ εἰς τὸν μέλλοντα βοήθειαν, καὶ μεσίτριαν ἔχετε. Ἐρρώσωθε.

Ἡ ὑπόθεσις τῆς παρὸν Τραγωδίας.

Ντοντάρδιος Μπιζανίτζιος Ῥήγας τῆς χώρας λεγομένης Νηρος, εὐρισκόμενος ὑπανδρεμένος κατὰ τὴν ταξιν ὅπου οἱ παντες ἔχουσι. Κατὰ δὲ τὸν τοῦ θανάτου ὄρον ὅπου ἡμεῖς ὑποσχομένοι ἤμεσθεν, ἡ γυναῖκά του ἀπέθανε, ἀφηνονταστου ενα παιδίον θυληκὸν λεγομένη Εὐβιένα. Μὴ δυνάμενος δὲ ὁ αὐτὸς Ῥήγας νὰ μεινῇ, πάλιν ὑπανδρεύθη, καὶ λαμβάνονταςτὴν εἰς τὸ σπῆτιτου εἶχετὴν. Ὁ δὲ τῆς κακίας διαβολος ὡς καθὼς ἔχει τὴν συνήθειαν νὰ παρακινᾷ τοὺς ἄνθρωπους εἰς τὰ κακά, καὶ μάλιστα εἰς φόνους. Ἡ Ῥήγησα τὴν τοῦ Ῥηγὸς θυγατέρα ἐφθόνησε καὶ τόσον ὅπου νὰ τὴν φονεύσουσι ἔβαλε. Μίαν τῶν ἡμερῶν δὲ ὁ Ῥήγας εἰς κινήγη ἐδιάβηκε. Ἡ δὲ Ῥήγησα εὐρίσκοντας μίαν γραίαν Ἀρκολαία καλούμενη τὴν ἐρώτησε τί νὰ κάμῃ καὶ αὐτὴ τὴν

ἐνουθέτησε νὰ πέψη εἰς ἐρήμους τόπους νὰ τὴν φονεύσουσι καὶ ἔτζη ἔκαμε πέμπονται δύοτης δούλους. Οἱ δὲ ἐκ τῶν θυμῶν, καὶ τῶν δακρυῶν ὅπου ἡ Εὐγένεια ἔκαμε λειπουμενοι μόνον τὰς δύο χεῖρας τῆς ἔκοψαν. Κατὰ συγκαιριαν δε Βασιλοπουλον εἰς ἐκεῖνα τὰ δάσει ἐκυνήγα, καὶ εὐρίσκοντας τὴν θρηνοῦσα, καὶ κλαίγουσα ἀπὸ τὴν πολλὴν ὠμορφιαντῆς δια γυναῖκα του τὴν ἤξιωσεν, μετέπειτα δὲ φανερόθησῆς τῆς ἀδικείας τῆς Ῥήγγας τὴν κεφαλὴν με δικαίον, καὶ ἀποφασιστηκὸν τοῦ Ῥηγγὸς λόγον ἔκοψαν, καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εὐχέσθαι ὑπὲρ ἐμοῦ διὰ τὸν κύριον.

2. Εὐγένεια Περίληψη

Ῥ Ῥήγας μιᾶς ἐξωτικῆς χώρας ἔχει μιὰ κόρη καλὴ καὶ ὁμορφη ποὺ τὴν λένε Εὐγένεια γιατί εἶναι εὐγενική (βλ. στ. 375). Μένει χῆρος καὶ ξαναπαντρεύεται. Ἡ καινούργια Ῥήγγισσα, βλέποντας πῶς ὁ Ῥήγας εἶναι ἀφοσιωμένος στὴν κόρη του, φοβᾶται πῶς ὅταν γεννηθοῦν παιδιὰ ἀπ' αὐτὴν, ὁ Ῥήγας θὰ τὰ ἀγαπᾶ λιγότερο ἀπὸ τὴν Εὐγένεια, καὶ ἀποφασίζει, συμβουλευμένη ἀπὸ τὴν γριά Ἀρκολιά, νὰ ἐξοντώσει τὴν Εὐγένεια. Θὰ τὴν στείλει στοὺς δάσους με δύο μπράβους νὰ τὴν σφάζουν.

Ῥ Ῥήγας φεύγει γιὰ κυνήγι καὶ ἡ Ῥήγγισσα, ποὺ ποτὲ δὲν ἄφησε νὰ φανοῦν τὰ πραγματικά της καθόβουλα αἰσθήματα, τοῦ προτείνει, ὅταν αὐτὸς θὰ πρόκειται νὰ ἐπιστρέψει, μετὰ ἀπὸ τρεῖς μέρες, νὰ στείλει τὴν κόρη του στοὺς κήπους νὰ τὸν προῦπαντῆσει. Μ' αὐτὴν τὴν πρόταση τὴν παραδίνει στοὺς δύο μπράβους, ποὺ τοὺς ἔχει κολακίσει με ὑποσχέσεις.

Ῥ ὅταν πιά βρεθοῦν πολὺ μακριὰ, σὲ δάσος ἐρημικὸ, ἡ Εὐγένεια καταλαβαίνει τοὺς σκοποὺς τῶν δούλων καὶ ζητεῖ οἶκτο. Οἱ δούλοι, ὅχι ἀκριβῶς ἀπὸ καλωσύνη, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ ἀδυναμία, ποὺ τὴν ἔχουν ἐκδηλώσει καὶ νωρίτερα, τῆς χαρίζουν τὴ ζωὴ. Ῥ Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ Ῥήγγισσα περιμένει τὰ χεῖρα τῆς Εὐγένειας γιὰ σημάδι τοῦ θανάτου της, αὐτοὶ τῆς τὰ κόβουν καὶ φεύγουν. Τὴν ἀφήνουν νὰ θρηνεῖ τὴν κακὴ τῆς τύχη μέσ' τὸ δάσος περιμένοντας τὰ θηρία νὰ Ῥθουν νὰ τὴν φᾶνε. Λέει ἕνα πολὺ μεγάλο μοιρολόγι.

Στὸ ἴδιο δάσος ἔχει πάει γιὰ κυνήγι ἕνα Ῥηγγόπουλο, ἀκούει τοὺς θρήνους καὶ στέλνει τὸν κυνηγὸ του νὰ δεῖ τί εἶναι. Ῥ Ὁ κυνηγός, ποὺ στὴν ἀρχὴ παίρνει τὴν Εὐγένεια γιὰ νεράιδα καὶ φοβᾶται ὅτι θὰ τοῦ χαλάσει τὴν τύχη στοὺς κυνήγι, σιγὰ σιγὰ καταλαβαίνει. Τοῦ ἀρέσει ἡ κοπέλα καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ τὴν πάρει γιὰ γυναῖκα. Τὸ Ῥηγγόπουλο ὅμως ὅταν τὴν πλησιάζει καὶ συνομιλοῦν, τὴν ἐρωτεύεται καὶ θέλει νὰ τὴν παντρευτεῖ. Τὴν παίρνει καὶ φεύγουν νὰ πάνε στοὺς παλάτι του νὰ τὴν γιατρέψουν οἱ γιατροὶ του. Μένει ὁ κυνηγὸς στὴν σκηνή, ἀγανακτισμένος ποὺ γελᾶστηκε.

Ῥ Ἐπιστρέφει ὁ Ῥήγας στοὺς παλάτι, ἀνήσυχος ποὺ δὲν βρῆκε τὴν Εὐγένεια

στοὺς κήπους, καὶ μαθαίνει ἀπὸ τὴν Ῥήγγισσα, ποὺ ἤρθε στὴν πόρτα νὰ τὸν συναντήσει, τὸν θάνατο τῆς κόρης του. Ῥ Ἡ Ῥήγγισσα ἐξηγεῖ ὅτι στὸν κήπο οἱ δούλοι ποὺ τὴν συνοδεύαν ἀποκοιμήθηκαν περιμένοντάς τον καὶ ἡ Εὐγένεια τράβηξε πρὸς τὰ δάση, ὅπου τὴν ἔφαγαν οἱ λύκοι. Ῥ Ἀφοῦ οἱ δούλοι ἔφαξαν τάχα ὅλη μέρα, βρῆκαν τὰ χεῖρα της κρεμασμένα ἀπὸ τὸ στόμα ἐνὸς λύκου. Τὰ πῆραν καὶ τὰ Ῥεραν. Ῥ Ὁ Ῥήγας θρηνεῖ τὴν κόρη του ἀπελπισμένος. Λίγο ἀργότερα δέχεται νὰ διοργανώσει γιὰ Ῥστρα στὴν χώρα του γιὰ νὰ γελάσει τὸν κλημὸ του.

Ῥ Ὁ διαλαλητῆς δίνει τὴν εἶδηση. Ῥ Ἐμφανίζονται δύο ταμποῦροι, καὶ ἔπειτα ἡ καβαλαρία, κατόπι ὁ Ῥήγας με τὴν κόρτε του καὶ ὀμπρὸς ἡ τρουμπέτα καὶ ἡ Ῥήγγισσα εἰς τὴν πορτέλα της στέκει καὶ θωρεῖ.

Ῥ Ἀρχισε ἡ γιὰ Ῥστρα καὶ ὡσὰν ἐτελείωσεν ὁ Ῥήγας, ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴν λεβεντιά τοῦ κλημῆ (ποὺ εἶναι, φυσικά, τὸ Ῥηγγόπουλο ποὺ παντρεύτηκε τὴν Εὐγένεια καὶ ποὺ δὲν ξέρει ὅτι ὁ Ῥήγας εἶναι πατέρας της) τοῦ λέει καλὰ λόγια καὶ τοῦ περνᾶ στοὺς λαίμους τὸ χάρισμα.

Ῥ Ἡ Ῥήγγισσα στοὺς μεταξὺ συναντᾶ ἕνα μαντατοφόρο, τὸν ρωτᾶ ποιὸν ζητᾶ καὶ ποιὸς τὸν στέλνει. Καὶ αὐτὸς ἀποκρίνεται ὅτι φέρνει μαντάτα ἀπὸ τὴν Ῥήγγισσα τὴν κουτσοχεριασμένη. Ῥ Ἡ κακὴ μητριά μαθαίνει ἔτσι ὅτι ἡ Εὐγένεια εἶναι ζωντανὴ καὶ γέννησε παιδί. Ῥ Ἀποφασίζει ἀμέσως νὰ πλαστογραφῆσει τὴν γραφὴ, κάνει τὸν μαντατοφόρο νὰ μεθύσει καὶ τὸ πετυχαίνει εὐκολὰ βάζοντας ἄλλη γραφὴ με συκοφαντίες. Ῥ Ὁ δούλος τὴν παραδίνει στοὺς Ῥηγγόπουλο, παίρνει ἀπάντηση. Ῥ Ἡ μητριά τὸν σταματᾶ, τὸν ξαναγελά, ἀλλάζει τὴν γραφὴ δευτέρη φορὰ.

Σὲ σύντομη σκηνὴ (ἕξι στίχων) τὸ Ῥηγγόπουλο ἀποχαυρετᾶ τὸν Ῥήγα, ποὺ τοῦ δηλώνει ὅτι εἶναι τοῦ χεριοῦ του.

Ῥ Ἡ Ῥηγοπούλα με τὸ παιδίον ὅπου ἐγέννησε ἐκεῖνες τὲς ἡμέρες καὶ τὸ ἄλλον τὸ μεγαλύτερον. Μαθαίνοντας ὁ Ῥήγας ὁ πατέρας τοῦ Ῥηγγόπουλου ἀπὸ τὴν γραφὴν ὅπου ἔλαβεν, τόσα κακὰ δι' αὐτὴν, τὴν ἐξορίζει με τὰ παιδιὰ καὶ τὸ ἕνα τὴν ἐκράτει ἀπὸ τὴν ποδιά καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν ἀγκάλην καὶ κλαίγοντας ἡ Ῥηγοπούλα εἰς τὴν ἔρημον πάγει. Ῥ Ἐνας ἀσκητῆς τὴν βρίσκει, τὴν παίρνει γιὰ ξωτικὸ καὶ τὴν ξορίζει. Ῥ Ὅταν ὅμως μάθει τὴν ἀτυχία της, τὴν φιλοξενεῖ στοὺς κελλί του.

Ῥ Ἡ Εὐγένεια ἱκετεύει τὴν Παναγία νὰ τῆς δώσει τὰ χεῖρα γιὰ νὰ ζήσει τὰ παιδιὰ της, καὶ ἡ Παναγία κάνει τὸ θαῦμα της.

Τὸ Ῥηγγόπουλο ἀναζητεῖ τὴν γυναῖκα του στοὺς δάσους, συναντᾶ τὸν ἀσκητῆ, αὐτὸς τοῦ ζητεῖ σημάδι χαρακτηριστικὸ τῆς γυναίκας. Τὸ Ῥηγγόπουλο λέει γιὰ τὰ κομμένα χεῖρα καὶ γιὰ τὸν τρόπο, ποὺ τὴν βρῆκε. Ῥ Ὁ ἀσκητῆς τότε τοῦ ἀποκαλύπτει τὸ θαῦμα. Τὸ Ῥηγγόπουλο εἶναι εὐτυχισμένο. Ῥ Ἡ Ῥηγοπούλα τοῦ ὁμολογεῖ τώρα πιά ποὺ ἔγιανε, πῶς καὶ γιατί τῆς εἶχαν κόψει τὰ χεῖρα.

Τὸ Ῥηγγόπουλο ἀμέσως πηγαίνει στὸν Ῥήγα, πατέρα τῆς Εὐγένειας, τοῦ ἀποκαλύπτει τὸ ἐγκλήμα τῆς Ῥήγγισσας, ἐμφανίζεται τότε καὶ ἡ ἴδια ἡ Εὐ-

γέννα. Δὲν λέγεται τότε ἡ χαρὰ τοῦ Ρήγγα, πού δίχως ἀναβολὴ διατάζει νὰ κόψουν τὸ κεφάλι τῆς κακῆς γυναίκας του.

Τὸ δράμα τελειώνει μὲ μία σκηνή, ὅπου ἡ Ρήγγισσα χεροδεμένη λέει τὸ πάθημά της, δείχνοντας σὲ τί ὀδηγεῖ ἡ ζήλεια.

M.V., *Κρητικά Χρονικά* 14, 1960, σ. 437-439

3. Rappresentazione di Stella

Περὶληψη (Ἐπὶ τὸ 1600 ἕως τὸ 1625 ἔγιναν ἑννέα ἐκδόσεις τοῦ ἔργου)

Ἄγγελος ἀναγγέλλει τὴν παράσταση τοῦ θαύματος τῆς Παναγίας.

Ὁ Αὐτοκράτορας πρέπει νὰ πάει στὴν Ἀγγλία καὶ παραδίδει τὴν κόρη του Στέλλα στὴν Βασίλισσα. Ἡ Βασίλισσα ἀκούει δύο ἐμπόρους νὰ ἐπαινοῦν τὴν ὁμορφιὰ τῆς Στέλλας, ζηλεῖ καὶ στέλνει νὰ φωνάξουν δύο δούλους. Μένει μόνη μ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀναθέτει νὰ πάρουν τὴν Στέλλα καὶ νὰ τὴν σκοτώσουν στὸ δάσος. Θέλει τὰ χέρια της γιὰ σημάδι. Οἱ δούλοι βρίσκουν στὸν κῆπο τὴν Στέλλα, ὅπου τὴν ἔχει στείλει ἡ Βασίλισσα, καὶ τὴν παίρνουν μαζί τους, μὲ τὴν πρόφαση ὅτι πάνε νὰ προὔπαντῆσουν τὸν πατέρα της. Πηγαίνουν πολὺ μακριὰ, ἡ Στέλλα φοβᾶται στὸ δάσος, καὶ οἱ δούλοι τῆς ὁμολογοῦν τὴν ἀλήθεια. Ἡ Στέλλα γονατιστὴ λέει αὐτά, κοιτάζοντας τὸν οὐρανό:

*Che vuol dir questo, o Vergin gloriosa?
D'onde procede una tal nimicizia?
Almen sapessi ove l'error si posa
Che si segni inver me tanta giustizia.
Temuto ho sempre Iddio sopr' ogni cosa.
Lassa! debb' io morir in tal tristezza?
Ragion per me el tuo potere è morto,
Da poi che ingiustamente i' muoi a torto.*

Οἱ δούλοι συγκινοῦνται, τῆς κόβουν τὰ χέρια καὶ τὴν ἀφήνουν στὸ δάσος νὰ μοιρολογᾷ (*Piangete, pietre; piangete erbe e greppi; Piangimi, padre mio, quando il saprai*). Ἡ Βασίλισσα κάνει μεγάλα δῶρα στοὺς δούλους καὶ αὐτοὶ μαλλώνουν ἐνῶ τὰ μοιράζονται.

«Ἡ ἱστορία περνᾷ στὸν Γιὸ τοῦ Δούκα τῆς Borgogna, πού ζητᾷ τὴν χάρη ἀπὸ τὸν πατέρα του νὰ πάη κυνηγεῖ. Ἀπότομη ἀλλαγὴ σκηνῆς: ἡ Στέλλα στὸ δάσος. Ἀκούονται μιὰ οἱ θρῆνοι τῆς Στέλλας, μιὰ τὰ λόγια τοῦ Γιου τοῦ Δούκα ὥσπου οἱ δύο συναντοῦνται. Ὁ νέος παίρνει τὴν κοπέλα μαζί του, τὴν πηγαίνει στὸν Δούκα καὶ ζητεῖ νὰ τὴν θεραπεύσουν. Ἐρχονται οἱ γιατροὶ καὶ

μαλλώνουν. Ὁ Γιὸς τοὺς πληρώνει καὶ πηγαίνει στὸν πατέρα του καὶ ζητεῖ νὰ παντρευτεῖ τὴν νέα. Ὁ Δούκας, ὕστερα ἀπὸ κάποιες ἀντιρροήσεις γιὰ τὴν ἀρρωστη καταγωγὴ τῆς Στέλλας, ὑποχωρεῖ. Σκηνὴ τοῦ γάμου.

Ἐπιστρέφει ὁ Αὐτοκράτορας καὶ πληροφορεῖται τὸν θάνατο τῆς Στέλλας. Ἡ γυναίκα του προσποιεῖται τὴν δυστυχισμένη καὶ, ὅταν αὐτὸς τελειώσει τὸ μακρὺ του μοιρολόγι, τοῦ προτείνει γιὰ παρηγοριὰ νὰ διοργανώσει κονταροχτύπημα. Ἐκινοῦν οἱ διαλαλητές.

Ἐνας διαλαλητὴς φέρνει τὴν πρόκληση, πού εἶναι προσταγή, στὸν γέρο Δούκα. Προσφέρεται νὰ πάει ὁ Γιὸς του.

Σκηνὴ μὲ τὸν Δούκα, τὸν Γιὸ, τὸν Αὐτοκράτορα, τὴν Βασίλισσα καὶ ἕναν Ἐγγλέζο, πού πολεμᾷ λίγο μὲ τὸν Γιὸ καὶ χάνει.

Ἐνας Βαρόνος τοῦ Δούκα στέλνει μαντατοφόρο στὸν Δούκα μὲ τὴν πληροφορία ὅτι ἡ Στέλλα γέννησε δύο παιδιὰ.

Ἡ Βασίλισσα ξεμοναχιάζει τὸν μαντατοφόρο καὶ πληροφορεῖται ὅτι ἡ Στέλλα ζεῖ. Θρηνεῖ τὴν κακὴ της τύχη. Λέγει:

*Ohimè lassa! ah me isventurata!
Che quella è Stella; per dolore scoppio;
Io fui da' servi tradita e ingannata,
E temo che non segua l'error doppio.
Ma se il messo farà ritornata
l' penso addormentarlo con un loppio,
E tōrgli il breve e quel dissuggellare,
Leggerlo; poi lo farò contrafare.*

Ὁ μαντατοφόρος παραδίδει τὴν σωστὴ γραφὴ στὸν Γιὸ, παίρνει ἀπάντηση καὶ ἀποχαιρετᾷ τὴν Βασίλισσα. Αὐτὴ τὸν κάνει νὰ κοιμηθεῖ καὶ πλαστογραφεῖ τὴν ἀπάντηση, γράφοντας ὅτι τάχα ἡ Στέλλα ἀπάτησε τὸν ἄντρα της καὶ πρέπει νὰ τὴν σκοτώσουν μαζί μὲ τὰ παιδιά της. Ὁ Δούκας, πού τώρα βρίσκεται στὴν Borgogna, διαβάζει τὴν γραφὴ, ἀλλὰ εἶναι καλὸς καὶ διατάζει νὰ πᾶν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Στέλλα μὲ τὰ παιδιά της στὸ δάσος, ὅπου τὴν βρῆκαν. Ἡ Στέλλα πάλι μοιρολογᾷ:

*O Madre santa di misericordia,
O somma speme d'ogni peccatore,
O spgnitrice di lite e discordia,
O Vergin figlia e sposa del Signore,
O luce dove regna ogni concordia,
O dolcezza infinita del mio core,
O arca piena d'ogni magnitudine,
Soccorri me ch'aspetto amaritudine.
Or non morranno questi mie' figliuoli*

*Pover, meschini, meco in compagnia?
Per lor d'un sol tormento ho mille duoli;
Soccorrici, soccorri, alta Maria;
Senz' altra speme siam nel loco soli:
Che la tua grazia sia umile e pia,
Siami propizia, qual già nel preterito
Fusti per tua bontà, non per mio merito.
O figliuo' miei, al mondo sventurati,
Come vi potrò io mai dar la poppa?
Ch'eri da dieci balie nutricati,
Chi servia di coltello e di coppa:
Li diletti e' piacer sono or mancati.
Però chi di fortuna ha il vento in poppa
Pensar, considerare al miser voglia,
E ch'ella volge come al vento foglia.
O me! che mosse mia fortuna invidia
Della falsa regina esser condotta
Nel bosco dove crudeltà s'annida;
Lassa, dolente, incominciai allotta.
Or s' i' sto qui, figliuol, chi vi sossidia
Fra stipe e olmi e faggi in questa grotta?
Forse fie buon che pel deserto vada
Dove fortuna mi darà la strada.
O madre di Gesù, virgo Maria,
Dammi tanto intelletto con tua luce,
Ch' i' mi dirizi per la miglior via
Che fuor d'esto salvatico conduce.*

Ένας έρημίτης την βλέπει και τρομάζει. "Όταν μαθαίνει όμως την τύχη της την φιλοξενεί στην σπηλιά του. Η Στέλλα γονατίζει και ζητεί βοήθεια από την Παναγία. Τότε της φανερώνεται η Παναγία (δέν την βλέπουν οι θεατές) και της λέει ότι θα ξαναμπει στην άρχοντική σειρά της και θα της έρθουν τα χέρια στην θέση.

Ό Γιός αποχωρετά τον Αυτοκράτορα. Στην επόμενη σκηνή βρίσκεται απότομα με τον Δούκα. Ζητεί την γυναίκα του και μαθαίνει για την πλαστογραφία.

*Oimè! lasso a me isventurato!
Che ben mi posso doler di fortuna;
Misero a me, ch' i' son stato ingannato!
Per doglia il sangue al cor mi si raguna.*

Στό δάσος ό Γιός αναζητεί την γυναίκα του. Συναντά τον Έρημίτη, που

τόν οδηγεί σ' αυτήν. «Φτάνει στην σπηλιά, βλέπει την γυναίκα του και, πιάνοντάς την από τó χέρι», λέει:

*Levati su, o sposa mia diletta;
Da poi ch'el sommo bel della natura
Ci ha grazia tale prestata e concetta,
E posto fine a tua disavventura,
Ch'inverso di Borgogna il cammin metta
Per ristorarti d'ogni tua sciagura.*

Έπιστρέφουν στην Borgogna, όπου πανηγυρίζεται τó θαυματουργό γεγονός. Την ώρα που βρίσκονται στο τραπέζι η Στέλλα σηκώνεται και αποκαλύπτει όλη την αλήθεια στους παρευρισκόμενους. "Όλοι μαζί παρουσιάζονται στον Αυτοκράτορα και τó νέο ζευγάρι μαρτυρά τó έγκλημα της μητριάς. Ό Αυτοκράτορας διατάζει να της πάρουν την κορώνα από τó κεφάλι και να την κάψουν στην πλατεία. "Όλοι είναι ικανοποιημένοι και ό Αυτοκράτορας παραδίδει τó βασίλειό του στον γαμπρό του.

M.V., *Κρητικά Χρονικά* 14, 1960, σ. 444-447

4. Τό παραμύθι της Κουτσοχέρας

Ζάκυνθος 1888

Καταγραφή Σ. Καλογερόπουλου, χφ. 839 Κέντρου Λαογραφίας,
Άκαδημία Άθηνών

Μια φορά κι 'έναν καιρό ήτουνα ένας βασιλέας και είχε τή βασίλισσά του και μία θεγατέρα μονάκριβη, που την αγάπαε καλύτερα από τὰ μάτια του: ήτουνα και μία δασκάλα και κάθε μέρα έστερνε τή θεγατέρα του εις τó σκολειό τση. Δέν έπέρασε πολυς καιρός που ή βασίλισσα απέθανε, ό βασιλέας έξακολούθαε να στέρνε τή θεγατέρα του εις τó σκολειό τση δασκάλας. Έδω πὰ έξαστό-χησα να σās ειπώ ότι ή δασκάλα ήτουνα χήρα και έτσι έμαθε ότι απέθανε ή βασίλισσα, άρχινησε να κάνει μεγάλες περιποιήσεσ τση βασιλοπούλας. Κάθε μέρα την έλουζε, την έχτένιζε και όσα άλλα έμπόρειε τση έκανε για να καλοπιάσει τή βασιλοπούλα.

Κάθε βράδυ που ή κοπέλα έπήγαινε στο παλάτι τήνε ρώταε ό πατέρας τση: «Ποιος σε έχτένισε, μάτια μου;». «Η δασκάλα μου», αποκρινόντουνα ή βασιλοπούλα. Έηρθε καιρός να παντρευτεί ό βασιλέας. («Πάτερα», τού λέει ή κοπέλα, «να μην πάρεις άλλη από τή δασκάλα μου που με αγαπάει»). Τί να

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ὅπου κάνει ὁ
ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

Λέγει ὁ σοφὸς ὁ Σολομῶν πῶς ὅποιος δὲν κοπιᾶσει
δὲν ξεύρει τί εἶναι ἡ δούλειψις ἐνοῦ πτωχοῦ νὰ φτάσει,
διὰ νὰ τότε πλερώσουνε στὴν δούλειψιν ποὺ κάνει,
ἂν εἶναι καὶ στὴν δούλειψιν κόπον περισσιον βάνει.
Κι ἂν βάλει κόπον περισσιὸν θεὸς νὰ 'ναι πλερωμένος, 5
διατὶ ἓνας ποὺ κοπιᾷ πολλά θεὸς νὰ 'ν' φχαριστημένος·
ἔτσι κ' ἐμοῦ ἡ δούλειψις ὅπου ἔχω ἐβαλμένη
πρέπει ἡ σοφία κ' ἡ τέχνη μου νὰ 'ναι εὐχαριστημένη,
διατὶ πολλά ἐπορπάτησα σ' τοῦτον τὸν κόσμον ἀτός μου.
Φιλοσοφίες κι ἀστρονομίες εἶδε τοῦτο τὸ φῶς μου 10
κι ὅλες ζιμιὸς τὲς ἔμαθα μαζί με τὴν μαγεία
καὶ με τὴν διδασκαλική, ἀκόμη καὶ μαντεία.
"Ἦμουν καὶ δυνατὸς πολλὰ καὶ μπράβος στὸ σπαθί μου
κ' εἰσὲ πολέμους περισσοὺς ἐμπῆκε τὸ κορμί μου.
Κι ὡς τώρα ἐπερπάτησα ἀνατολὴ καὶ δύση, 15
μὰ δὲν εὐρέθηκε κανεὶς ποτὲ νὰ μοῦ μιλήσει
σ' ἀστρονομία καὶ σοφία, μήτε εἰσὲ μαγεία,
μήτε εἰς μαθημάτικα, οὐδὲ φιλοσοφία,
οὔτε εἰς πίκια καὶ σπαθί, μήτε σὲ μπαρτιζάνα·
ὅπου μ' ἐβλέπαν κ' ἐπικα, κάτω ζιμιὸς τὰ βάνα. 20
"Ἀρματα εἰς τὰ χέρια μου, ὅλοι τους ἐτρομάσσα
καὶ τώρα ὅπου ἐγέρασα, ὅλα ζιμιὸς τὰ χάσα.
Δὲν μοῦ ἔμεινε παρὰ ἡ σοφία καὶ ἡ ἀστρονομία
καὶ ἡ μαντεία στὰ χέρια μου καὶ ἡ φιλοσοφία.

Τὴ μπραβουσὴν ἔχασα, διατὶ ἤϊραν με τὰ γέρα,
κι ὅσον ὑπάγει ὁ καιρὸς λιγνεύω πᾶσα ἡμέρα.
Τὸ φῶς μου, λέγω, ἐκόντηνε, δι' αὐτὸ βάνω οὐκάλια
καὶ ἀπὸ χθὲς ὡς σήμερον ἐθώρουν πλέον κάλλια.
Μὰ γιατί ἡ τέχνη δίδει μου νὰ τρέχω, νὰ παγαίνω,
ὥστε νὰ βρῶ τὸ τέλος μου, σὲ τόπους νὰ ἐμπαίνω,
νὰ πηραίνω εἰς τόπους τὸ λοιπὸν ὅπου δὲν εἶδα ἀκόμη,
καθὼς μοῦ λέγει ἡ μαντεία μαζί με τὸ ἀστρονόμι.
Τὸ ἄστρον μου ὄντα τὸ 'πιασα μοῦ ἔδειξε πῶς νὰ ζήσω
καὶ πῶς μακριὰ ὅκ τὸν τόπον μου τὴν ζωὴν μου νὰ ἀφήσω,
γιαῦτος πάγω γυρεύοντας νὰ βρῶ τὴν τελειωσὴν μου
καὶ σὰν πού θέλει τελειωθεῖ καὶ νὰ σωθεῖ ἡ ζωὴ μου.
'Απόψε ἐβραδιάστηκα κ' ἤρθα εἰς τούτην τὴν χώρα
κι ἀνθρώπους δὲν θωρῶ ποθὲς κ' ἐπέρασεν ἡ ὥρα,
διὰ νὰ ρωτήξω τὸ λοιπὸν ποιὸς εἶναι πού ἐξουσιάζει
καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κακοὺς με τοὺς καλοὺς ἐσιάζει,
ἂν εἶναι νέος ἢ γέροντας ἤθελα νὰ ρωτήξω.
Τί θεὸς νὰ πάθει στὴν ζωὴν με τ' ἄστρον νὰ τοῦ δείξω,
καὶ ζητῶ πολλὰ ὀγλήγηρα διατὶ ἐγὼ σπουδάξω
ὥστε πού στέκουν σ' τς οὐρανοὺς τ' ἄστρα νὰ μὴν τὰ χάσω.
Μὰ ξεύρω πῶς οἱ βασιλεῖς στὴν πόρταν τοὺς ἀπάνου
τὰ νόματά τοὺς γράφουσι με μπρέβε καὶ τὰ βάνου
ὁμάδι με τὴν ἄρμα τοὺς κ' ἔχουν το εἰς γραντέσσα
καὶ ξένοι ὅπου λάχουσι νὰ 'χουν τὴν δεσκερέσσα.
Διαῦτος θέλω νὰ πάω κ' ἐγὼ 'κ τὴν πόρταν νὰ περάσω
κι ἂν εἶναι γράμμα εἰς αὐτὴ, θέλω νὰ τὸ διαβάσω
καὶ παρευθὲς τὸ ἄστρον του θέλω νὰ τὸ ξορκίσω,
πρὶν νὰ μισέψω ἀποδῶ, δὲν θέλω νὰ τὸ 'φήσω.
Καλὰ καὶ νύκτα βρίσκεται, ἀμὴ εἶναι τὸ φεγγάρι,
καὶ θέλω ἰδεῖ με τὰ γυαλιά, καὶ δίδει μου τὴν χάριν.
Βλέπω τὸ γράμμα σὰν θαμπὸ καὶ δὲν τὸ ξεχωρίζω·
ξεκαθαροῦν τὰ μάτια μου κι ἀγάλι ἀγάλι ἀρχίζω:
«Ντοντάρδιο Μπιζανίτσιο, ρήγας τετιμημένος,

25

30

35

40

45

50

55

τὴν χώρα ὀρίζει τὸ ζιμιὸ περίσσια δοξασμένος».
Εἰς τὸ ὄνομα Ντοντάρδιου ἄστρον λαμπρὸν ξορκίζω,
καθὼς θωρῶ στὸ λίμπρο μου στὸ φύλλον πού γυρίζω.
Καὶ νὰ μοῦ δείξει παρευθὲς ἂν ἔχει νὰ γεράσει,
με θλίψη ἢ καὶ με χαρές, ἢ τὸ ρηγάτο χάσει.
Καὶ δεῖξε μοῦ το ὀγλήγηρα, πριχοῦ νὰ βασιλέψεις·
μὰ προτεστάρω σε, αὐγή, Αὐγερινὸ μὴν πέψεις,
μήτε ἡ μέρα ἢ φωτεινὴ ἀκόμη μὴν χαράξει,
οὔτε εἰς τὴν χώρα πετεινὸς καθόλου νὰ μὴν κραάξει,
ὥστε τὸ ἄστρο ὅπου ἔφυγε ὀπίσω νὰ γυρίσει
καὶ εἰς τὸ ξόρκι πού ἔκαμα τελειώσιν νὰ μοῦ δώσει.
"Ἐν το δῶ πού ἐπρόβαλε εἰς τρία μερισμένο,
μαῦρον ζιμιὸ καὶ κόκκινον, κ' ἔναι καὶ λαμπρισμένο.
Στὸ λίμπρο μου θεὸς νὰ τὸ βρῶ τὸ τί θέλει νὰ τῶρθει.
Κάθεται εἰς τὸ παλάτι του καὶ βάσανα δὲν γνώθει·
εὐρίσκω πῶς νὰ τῶρθουε βάσανα καὶ λαχτάρες,
ματοχυσιὲς καὶ θάνατος κι ἄλλες πολλὲς ἀντάρες.
Μὰ τώρα εἰς τὸ χάραμα ἀνθρώπους νὰ ἐθώρουν
διὰ νὰ τοὺς ἐλογάριαζα τί ξέρω καὶ τί ἐμπόρουν.
Μὰ βλέπω κ' ἔρχεται λαὸς καὶ θεὸς νὰ τοὺς μιλήσω,
μὰ πρῶτα με τὴν προθυμίαν θεὸς νὰ τοὺς χαιρετήσω.
"Ἀρχοντες, καλῶς ἤρθετε, πτωχοί, μικροί, μεγάλοι,
ἀρχόντισσες κ' ἐσεῖς πτωχῆς, κοράσια λέγω πάλι,
ὅπου ἐκαταδεκτῆκετε κ' ἤρθετε ἐπὰ σιμά μου,
καὶ θέλει ἀγροικῆσετε τί ἔχει νὰ πεῖ ἡ καρδιά μου,
διὰ ἕνα ρήγαν πού 'ναι ἐδῶ σὲ τούτηνε τὴν σένα.
Μιὰ θυγατέρα μοναχὴ ἔχει καὶ λένε Εὐγέννα,
τὸ ὅποῖον ἀγροικῆσετε πού θέλει ξεδιαλύνω,
κι ὅ,τι ζημιὲς τῶρχουνται καμίαν δὲν ἀφήνω.
Τὸ ἄστρον ἐκεῖνο τὸ λαμπρὸν ὅπου ἔχει τὴν κορόνα
δείχνει πῶς τὸ ρηγάτο του στέκει εἰς τὸν αἰῶνα·
ἤγουν ὥστε πού ζῆ αὐτός, διχῶς νὰ πολεμήσει,
κι ὄντε ποθάνει, τοῦ γαμπροῦ ζιμιὸ θέλει τ' ἀφήσει.

60

65

70

75

80

85

90

Καὶ διὰ νὰ μὴν πολυλογῶ, πάγω εἰς ἄλλην χώρα
κι ὁ Ρήγας ἔρχεται ἐδεπά, πού δὲν περνάει ὦρα.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

καὶ μετὰ ταῦτα ὁ Ρήγας ἔρχεται.

*Συμβούλιον τοῦ Ρηγός μετὰ τῶν ἀρχόντων. Ρήγας, ἄρχος ὀνομαζόμενος
Κλάουδιος καὶ ἄλλος Βενετός καὶ καμαριέρης. Προλογίζει ὁ*

ΡΗΓΑΣ

"Αρχοντες, θεὸς νὰ σᾶς εἰπῶ τὴν παραπρόνέσή μου
διατὶ ἔχω θηλυκὸν παιδί, γιὰ αὐτὸς πονεῖ ἡ ψυχὴ μου. 160
Κ' ἠθέλησεν ἡ μοίρα του νὰ τὸ ἀποχωρίσει,
ὁ Χάρος ὅκ τὴν μάνα του μοναχὸν νὰ τὸ ᾤψῃ,
κι ἀπόθανε πολὺν καιρὸν καὶ εἶν' ἀποθαμένη
καὶ μετ' αὐτὸ μὲ ἄφηκε, λέγω, καρδιὰ καημένη.
Μὰ διατὶ δὲν ἠμπόρουνα νὰ στέκω μοναχός μου 165
γιὰ δαῦτο ἐπαντρεύτηκα κ' ἐπῆρα σύντροφόν μου.
Καθὼς ὅλοι τὸ ξέρετε ὅσοι ἔχετε παιδιά,
λογιάζω πῶς γιὰ λόγου τους πονεῖ σας ἡ καρδιά,
διατὶ ἡ ἀγάπη ἢ περισσὴ τοὺς δίδει τῶν γονεῶν τους
νὰ τ' ἀγαποῦσι ἐγκαρδιακά, νὰ τὰ ἔχουν σὰν τὸ φῶς τους. 170
"Ἔτσι κ' ἐμὲ τρομάσσουνε τὰ μέλη τοῦ κορμιοῦ μου
διὰ τὴν ἀγάπην πού ἔχουσι αὐτοῦνου τοῦ παιδιοῦ μου.
Κι ἂν εἶναι καὶ καμίαν φορὰν θεὸς νὰ πᾶω σὲ κινήρι,
φοβοῦμαι ἡ ἀγάπη της μὴ λάχει καὶ μοῦ φύγει,
καὶ κάμουσί μου τίποτα καὶ τὴν ἀλησμονήσω, 175
διατὶ τὰ μάγια εἶν' κακά· στὸν νοῦ σας θεὸς ν' ἀφήσω,
ἄρχοντες, νὰ μετρήσετε οἱ μητριές τί κάνουν·
γιὰ νὰ τὲς ἀγαπήσουνε πάντα στὸν νοῦν τους βάνουν
νὰ βροῦνε γρὲς νὰ ξέρουσι νὰ τὲς καθοδηγοῦσι
μὲ μαγικά καὶ μὲ μαντεῖες, παιδιά τους νὰ μισοῦσι. 180
Κι ὁ κακορίζικος γονής, ἂν εἶναι καὶ ᾄγαπᾷ το,
μὲ τὰ πολλὰ τους μαγικά κάνουνσι καὶ μισᾷ το·

Ἄμῃ αὐτεῖνῃ ἡ Ρήγισσα περίσσια τὴν ζηλεύει
 αὐτὴν τὴν θυγατέρα του καὶ πάντα τῆς γυρεύει
 γιὰ νὰ βρεῖ μύθο νὰ μπορεῖ γιὰ νὰ τήνε σκοτώσει,
 διὰ νὰ βγεῖ ἀπὸ τὰ μάτια της, θάνατον νὰ τῆς δώσει.
 Δι' αὐτεῖνο ὁ Ρήγας τὸ παιδί στέκει πάντα σκιασμένος,
 εἰσὲ χαρὰν δὲν θεὸς νὰ βγεῖ, μὰ πάντα εἶν' πικραμένος. 95
 Μὰ ξεύρω πὼς καμίαν φορὰν τὸ ριζικὸ ἐμποδίζει,
 ὄντα τὸν ἄνθρωπον πολὺ κακὸν τὸν τριγυρίζει.
 Ἔτσι καὶ αὐτεῖνῃ ἡ μοῖρα της θέλει μίαν ἡμέρα
 νὰ πάγει ὁ πατέρας της στοῦ κόσμου τὸν ἄερα,
 με ἄρχοντες πολλότατους νὰ πᾶ νὰ κυνηγήσει,
 καὶ τότες τὴν Εὐγένια του στὸ σπῆτι θέλει ἀφήσει. 100
 Κ' ἡ Ρήγισσα ὀρμηγεύεται ἀπὸ μίαν κακογρία
 νὰ στείλει αὐτὴν τὴν προγονὴ νὰ τὴν φᾶν τὰ θηρία.
 Καὶ θέλει εὖρει τοὺς δούλους της πολλὰ νὰ τς ἐρμηγέψει
 με τὴν Εὐγένια συντροφιά στὸ δάσος νὰ τοὺς πέψει,
 καὶ νὰ τοὺς ἔχει ὀρδινιὰν νὰ πᾶ νὰ τὴν σκοτώσουν
 καὶ τῶν θηριῶν τῶν ἄγριων νὰ φᾶσι νὰ τὴν δώσουν. 105
 Κι αὐτεῖνοι τήνε παίρουνε, ἀμὴ τήνε λυποῦνται
 καὶ δὲν τήνε σκοτάνουνε διατὶ Θεὸν φοβοῦνται.
 Μόνε τὰ χέρια της τὰ δυὸ ἔχουσι νὰ τῆς πάρου,
 νὰ εἰποῦσι πὼς τὴν ἔδωσαν παρευθὺς εἰς τοῦ Χάρου.
 Κι ὁ Ρήγας θέλει πικραθεῖ καὶ νὰ μαυροφορέσει,
 καὶ εἰς μεγάλη λύπησιν διὰ λόγου της νὰ πέσει. 110
 Σ' τοῦτο δηλοῖ τ' ἀστέρι αὐτό, πῶναι κοκκινόμαυρο.
 Μὰ τώρα καὶ τὰ ὕστερα σταθῆτε γιὰ νὰ τὰ βρω.
 Τότες θέλει ἔβγει τὸ λοιπὸν Ρήγας νὰ κυνηγήσει,
 διατὶ ἡ μοῖρα τῆς πτωχῆς δὲν θεὸς νὰ τὴν ἀφήσει
 πολὺν καιρὸν στὰ βάσανα, μὰ θὰν τὴν ἀναπάψει
 μὰ πάλιν εἰς τὸ ὕστερον θέλει τὴν ματακάψει. 115
 Γιατὶ θέλει ἔρθεῖ ἕνας καιρὸς π' ὁ Ρήγας θέλει βάλλει
 γιούστρα, λέγω, ὁ πατέρας της· τότες ἡ μοῖρα πάλι
 θέλει ἀναγκάσει τὸν γαμπρὸν νὰ πάγει νὰ γιουστράρει. 120

Καὶ μετὰ τοῦτο τοῦ ἔρχεται πολὺ κακὸν καὶ βάρι,
 ποὺ ὄντα στὴν γιούστρα πάγει αὐτός, θέλει ἔναι γαστρωμένη 125
 καὶ μετ' αὐτὸ στὰ βάσανα ἔχει νὰ εἶν' μπασιμένη,
 γιατί θὰ πάγει δουλευτῆς νὰ δώσει τὸ μαντάτο,
 κ' ἡ Ρήγισσα μαθαίνει το καὶ βάνει ἄνω κάτω
 τὸ πὼς νὰ κάμουν τὸ ζιμιὸ θάνατον νὰ τῆς δώσουν,
 με κάθε τρόπον κι ἀφορμὴν, διὰ νὰ τήνε σκοτώσουν, 130
 Καὶ τότες, λέγω, τὸ ζιμιὸ, πάραυθες θέλει πιάσει
 καῖνον ποὺ πάγει τὴν γραφὴν διὰ νὰ τὸν κεράσει,
 καὶ μετ' αὐτὴν τὴν ἀφορμὴν θέλει τοῦ γράψει ἀτὴ της
 τοῦ πεθεροῦ της τὸ ζιμιὸ νὰ πάρει τὴν ζωὴ της.
 Καὶ γράφει ἐκείνην τὴν γραφὴν τὸ πὼς ὁ ἴδιος υἱὸς του, 135
 νὰ σφάζει μόνον καὶ παιδιὰ, αὐτουνοῦ τοῦ πατρός του.
 Κ' ἐκεῖος σὰν πιάσει τὴν γραφὴν, θέλει τὴν ἐξορίσει,
 με ὀρδινιὰς τοῦ δουλευτῆ νὰ τὴν ἀπαρτήσει.
 Καὶ θέλει τὴν ἀφήσουνε στὸ δάσος τὴν καημένη,
 τὸ ἕνα παιδί στὸ μπράτσο της καὶ τ' ἄλλο νὰ τὸ σέρνει. 140
 Καὶ θέλει πάθει βάσανα· μὰ τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις,
 ὕστερα τὸ Ρηγγόπουλο θέλει τὴν ματαπάρει.
 Καὶ νὰ ναι καὶ τὰ χέρια της ζιμιὸ τὰ δυὸ γιαμένα,
 καὶ τότες θέλει τοῦ εἰπεῖ ποιὸς τὰ ἔχει καμωμένα. 145
 Κι αὐτός θέλει ἔρθεῖ νὰ τὸ πεί τοῦ Ρήγα τοῦ πατρός της
 τὸ πὼς ἡ θυγατέρα του εἶν' ζωντανὸ τὸ φῶς της.
 Κ' ἐκεῖος σὰ θέλει τὴν ἰδεῖ με δίκαιο νὰ ζητάσει,
 καὶ θέλει δώσει τὴν βουλὴν τὴν Ρήγισσα νὰ πιάσει,
 νὰ κόψουν τὸ κεφάλι της παρευθὺς εἰς τὴν ὥρα,
 διὰ νὰ θαμάξουν τὸ λοιπὸν ὅλοι σ' αὐτὴν τὴν χώρα. 150
 Ἐτούτη εἶναι ἡ κωμῆδία καὶ λέγω νὰ σταθῆτε,
 παρακαλῶ σας, ἄρχοντες, ὡς διὰ νὰ τὴν ἰδεῖτε.
 Μὴν βαρεθῆτε τὸ ζιμιὸ ὥστε νὰ ἰδεῖτε τέλος,
 κ' ὕστερα με τὸν λόγον σας πέτε ἂν ἔχει ὄφελος.
 Μὰ ἂν εἶν' καὶ δὲν σᾶς ὠφελᾶ, συμπάθιον σᾶς ζητοῦμεν, 155
 μὴν σᾶς φανεῖ παράξενον ὅ,τι κι ἂ θέλει ποῦμεν.

Μὰ κράξετέ μου παρευθὺς πρῶτα τὸν καβαλιέρη
γιὰ νὰ τῆς δέσει καὶ εὐθὺς μὲ τὸ δικόν του χέρι.

ΚΑΒΑΛΙΕΡΗΣ

Ἐδῶ ἔμαι τώρα, κι ὀριζε ἡ ὑψηλότητά σου.

ΡΗΓΑΣ

Γλήγορα μοῦ ὀρδίνιασε ὅλη τὴν συντροφιά σου,
κι ἀμέτε στὸ παλάτι μου καὶ τὴν Ρήγισσα ἄς πιάσου
διὰτὶ ἐγὼ ἀποφάσισα γιὰ νὰ τήνε χαλάσου,
κι ἄς κόψουν τὸ κεφάλι της ὅκ τὸ λοιπὸν κορμί της
διὰ νὰ χορτάσει σήμερον τῆς σκύλας ἡ ὄρεξή της.
Καὶ τότε φέρετέ μου το ὀμπρός μου, δείξετέ το,
καὶ τὸ κορμί της τῶν σκυλιῶν, φέρετε, δώσετέ το.

1475

1480

Καβαλιέρης, Τσάφοι, Ρήγισσα δεμένη.

ΦΟΝΕΥΣ

Πορπάτει τὸ γοργότερον διὰτὶ εἶν' ἔποφασισμένον,
αὐτεῖνο τὸ κεφάλι σου ὅκ τὸ κορμί ἐβγαλμένον.

ΡΗΓΙΣΣΑ

Σὲ προτεστάρω, τὸ λοιπὸν, μὲ δίκαιον ν' ἀναμένει
διὰ νὰ πεῖ τὸν πόνον μου ἡ γλώσσα μου ἡ καημένη.

ΦΟΝΕΥΣ

Στέκω, κυρά μου, ὅσον θεὸς κι ὅσον ποὺ θέλει ἀτή σου,
καὶ παρακάλεσε τὸν Θεὸν νὰ πάρει τὴν ψυχή σου.

1485

ΡΗΓΙΣΣΑ

Στὸ κρίμα ὀποὺ ἔκαμα ἡ ψή μου εἶναι χαημένη
μὰ τὸν Θεὸν παρακαλῶ νὰ ἴναι συγχωρεμένη.

Ἄκουσετέ μου τὸ ζυμιό, ὄλες, ποὺ θὲ ν' ἀρχίσω,
καὶ τοῦ Θεοῦ μου τὴν ψυχὴν θέλω νὰ τὴν ἀφήσω,
τὸ πῶς τοῦτον τὸν θάνατον ὀποὺ ἔχου νὰ μοῦ δώσουν
καὶ τὸ κορμί μου εἰς τὴν γῆν δὲν ἔχουσι νὰ χῶσουν,
μὰ μόνον, λέγω, τὰ σκυλιά ἔχουσι νὰ τὸ φᾶσι,
καὶ τοῦτο τὸ κεφάλι μου στὸν Ρήγα νὰ τὸ πᾶσι,
γιὰ νὰ χαροῦσι, τὸ λοιπὸν, γαμπρὸς καὶ θυγατέρα,

1490

1495

διὰτὶ ἐγὼ ἤμουν ἀφορμὴ κ' ἐκόψαν της τὰ χέρια.
Μὰ, λέγω, ἦτον ἀφορμὴ ἡ Ἀρκολέα ἡ γρία,
ὀποὺ μ' ὀρμήνεψε ἄπονα καὶ μὲ μεγάλην βία
νὰ στείλω, λέγω, τὸ ζυμιό διὰ νὰ τήνε σκοτώσουν
καὶ εἶπε μου καὶ τῶν θηριῶν νὰ φᾶσι νὰ τὴν δώσουν,
καὶ νὰ βρω δούλους ἐμπιστοὺς ὀποὺ νὰ μ' ἀγαποῦσι
νὰ κάμου ἐκεῖνο ποὺ τοὺς πῶ, σεκρέτα νὰ κρατοῦσι.

1500

Ἐγὼ ἔπιασα τὰ λόγια της κ' ἐγύρεψα δυὸ δούλους
ἀπ' τὸ παλάτι, ποὺ ἔχαμε διὰ μπιστεμένους σ' οὐλοὺς,
κ' ἐκεῖνοι μὲ σασίνεψαν καὶ δὲν τὴν ἐσκοτῶσαν
μὰ μὲ δυὸ χέρια ψεύτικα ὀμπρός μου ἀποσῶσαν
καὶ μοῦ εἶπασι πῶς βρίσκεται στὸ δάσος ποθαμένη
κι ἀπὸ τὰ χέρια τῶν θυονῶν ἦτανε σκοτωμένη.

1505

Μὰ ἔξευρε, οὐδενὸς κανεὶς δὲν πρέπει νὰ πιστεύει
ἂν δὲν ἴδοῦν τὰ μάτια του εἰς κείνο ποὺ γυρεύει.

1510

Εἰς ἄλλο μὴ κορμαίνεται καμιὰ τῶν γυναικῶν
καὶ μὴν πιστεύει μαγικά, λέγω, οὐδὲ μαντειῶνε·
διὰτὶ ὄντα μὲ μάντευσε ἡ Ἀρκολέα ἡ γρία
μοῦ εἶπε πῶς πάντα στέχομαι μὲ τὴν καλὴν καρδιά
καὶ δὲν μοῦ εἶπε ὅτι πῶς ἔχω ν' ἀναστενάξω,
ὄντε μοῦ πάρουν τὴν ζωὴν, ἀλίμονο νὰ κράξω.

1515

Ἄμῃ ἔστεκα μὲ τὴν χαρὰν κ' ἐπίστευα τὰ λόγια,
μὰ τώρα βλέπω κ' ἠῦρον μου καημένα μοιρολόγια,
καὶ χάνω τὸ ρηγάτο μου, χάνω καὶ τὴν ζωὴν μου,
χάνω καὶ τὸ κεφάλι μου, χάνω καὶ τὴν ψυχὴν μου.
Γιὰ ταῦτο σᾶς παρακαλῶ, ὄλοι μὲ συγχωρᾶτε,

1520

καὶ πέτε ἓνα Πάτερ ἡμῶν στὴν ἐκκλησιὰ ὄντα πᾶτε,
 κ' ἐκεῖνο ὅπου ἕκαμα κανεῖς σας μὴν θυμᾶται,
 διατὶ γυναῖκα ζηλιαρὰ τὸν Θεόνε πάντα ἀρνᾶται,
 1525 καὶ ὅποια ζηλεύει φυσικὰ βαστᾶρει τὴν ἡ ψή της
 νὰ σφάζει ἄνδρα καὶ παιδιὰ τῆς δίδει ἢ ὄρεξή της
 καὶ πίνει καὶ τὸ αἷμα τους, δι' αὐτὸ θεωρεῖτε ἐμένα,
 γυναῖκες, πῶς τὰ χέρια μου εἶναι σφικτὰ δεμένα,
 1530 πὸζήλειψα τὴν προγονή κ' ἔστειλα νὰ σκοτώσουν,
 κ' ἕκαμα καὶ λογαριασμὸν πῶς ἔχουν νὰ τὴν χῶσουν.
 Ἄλλὰ ἐξεφανερῶθηκε καὶ παίρνουν τὴν ζωὴ μου,
 καὶ ὅσες καὶ ἂν εἴστενε μητριές, ἰδέτε τὸ κορμί μου
 πῶς θέλει μείνει τὸ λοιπὸν διχῶς τὴν κεφαλή μου
 καὶ τὰ σκυλιὰ νὰ σύρουνε ἐτόυτο τὸ κορμί μου.
 1535 Δὲν λέγω περισσότερον διατὶ θεὸς ν' ἀποσώσω,
 καὶ ὅσες καὶ ἂν εἴστενε μητριές, μάθημα νὰ σᾶς δώσω.

ΦΟΝΕΥΣ

Ἰδέτε τὸ κεφάλι της ὅπου ἔναι στὸ βατσέλι.
 Ὅποια σφάλλει σὰν αὐτὴ ἔτσι ζιμιὸ τῆς μέλλει.
 1540 Μὰ μεῖς τώρα τὸ παίρνομεν στοῦ Ρηγὸς νὰ τὸ ἰδοῦνε
 καὶ μὴν ἀπαντεχαίνετε ἐδῶ πλέον νὰ βγοῦνε,
 μόνε κοπιᾶστε στὸ καλὸ κ' εἰς τὴν καλὴν τὴν ὥρα
 καὶ ὅποιος δὲν ἐδείπνησε, λέγω, ἄς δεῖπνήσει τώρα!

ΤΕΛΟΣ ΚΑΙ ΤΩ ΘΕΩ ΔΟΞΑ

ΚΡΙΤΙΚΟ ΥΠΙΟΜΝΗΜΑ

S = *Τραγωδία ὀνομαζομένη ΕΥΒΙΕΝΑ νεοστὰ δοσμένη εἰς φῶς, διὰ ὠφέλειαν τῶν πάντων ποιηθῆσα ὑπὸ τοῦ κυροῦ Θεοδώρου Μοντζελέζε Ἐνετήσιν αχμὺς* παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίω τῷ Ἰουλιανῷ

V = Mario Vitti, *Teodoro Montselese EYVENA*, Istituto Universitario Orientale, Neáπολη 1965

K = Ἰωάννας Καραγιάννη, «Παρατηρήσεις στὴν “Εὐγένεια”», *Ἑλληνικά* 23, 1970, 346-352

1 ὁ ²add. — 6 ὕ' add. — 8 ἡ ²add. — 62 χάσει: νὰ χάση S, ἂν χάση V — 95 Καὶ ὁ Ρῆγας διαυτίνο τὸ παιπὶ S, καὶ ὁ Ρῆγας δι' αὐτῆνο τὸ παιδί V *contra metrum* — 158 *Post* Τέλος τοῦ Προλόγου (Προλόγου *corr.* V: πρώτου λόγου S) *add.* S καὶ μετὰ ταῦτα ὁ Ρῆγας ἔρχεται. Συμβούλιον τοῦ Ρηγὸς μετὰ τῶν ἀρχόντων. Πρᾶξις πρώτη σκηνὴ πρώτη — 118 *Post h.v. in S sequuntur* vv. 143-158 — 132 ἐκεῖνον S — 220 στὴν V: τὴν S — 229 ὅπου V: ὀπόταν S — 246 τς εὐγενειᾶς σου V: τῆ Εὐβιενᾶς σου S — 278 *Post h.v.* Πρᾶξις δευτέρα σκηνὴ δευτέρα *add.* S — 281 μ' ὄλην V: κ' ὄλην S — 291 προμετάρω V: πρεμετάρω S — 348 φᾶν στὴν δώση S, φᾶ ἄς τὴν δώση V — 351 ἐκειὸς V: ἐκεῖνος S — 364 θεὸς νὰ V: διὰ νὰ S — 370 ἑπετὰ *correxi* (βλ. ἀπεπὰ-ἀποπὰ): με πᾶ S, μ' ἐπὰ V — 376 πὰ V: πάμαι S — 380 *Post h.v.* Πρᾶξις τρίτη σκηνὴ τρίτη. Συμβούλιον, καὶ ποίημα *add.* S - 399 τς V: τῆς S — 402 ἐκεῖνον V: ἐκεῖνον S — 430 τιμήσει V: τιμοῦσι S — 437 Ἄν εἶν' στὸ ναὶ V: Ἄναὶ στὸν S — 441 ὀφίτσια θέλομεν V: θέλωμεν ὀφίτσια S — 443 σκιαζάρης V: σιαζάρης S — 444 νὰ ἔναι V: νάχη